

UVODNA RAZMATRANJA

Nesumnjivo je da se policija danas, kao uostalom i od svog nastanka, nalazi na prvoj liniji fronta borbe protiv kriminala. Od najstarijih vremena policija se kroz razne vidove i oblike kontakata i odnosa sa najširim krugom građana obavještavala o radnjama i događajima koji su imali obilježja kažnjivih radnji. Takvi oblici rada policije nekada su imali propisane forme i zvali su se zvaničnim policijskim ovlaštenjima, a nekad su te radnje imale i neformalni to jeste operativni karakter, pa su se zvale operativnim radnjama. U okviru takvih sveukupnih djelovanja policije razvijala se operativna djelatnost kao svojevrsan vid zakonskog djelovanja, koji je imao u osnovu zakonsko uporište, ali je u određenim dijelovima i šire zahvatao bezbjedonosnu problematiku.

Sadašnji trenutak karakteriše ekspanzija novih formi i struktura kriminala, naročito onoga koji nosi obilježja organizovanog. Njegova prikrivenost i sofisticiranost ispoljavanja iziskuje odgovarajuću strategiju policijskih organa, koji takođe velikim dijelom mora karakterisati prikrivenost i sofisticiranost. Stalna stopa povećanja kriminaliteta, uz istovremeno smanjenje stope rasvijetljenosti krivičnih djela, pogotovo iz oblasti teških krivičnih djela, jedna je od karakteristika kriminaliteta XX vijeka. Druga karakteristika, koja se pojavila kao odgovor na ovu prethodnu je da policija preuzima nove metode i sredstva u cilju suzbijanja kriminaliteta koji svakim danom dobija sve više na značaju ugrožavajući vitalne elemente društva.

Policijski organi u cilju otkrivanja i razjašnjavanja krivičnih djela i razotkrivanja i identifikacije njihovih izvršilaca i radi obezbjeđenja materijalnih a u pojedinim situacijama i određenih ličnih dokaza, kao i izvora (osnova) ličnih dokaza, tokom kriminalističke obrade sprovode razne kriminalističko-taktičke mjere i radnje (prikupljanje obavještenja, provjera, zasjeda, racija, blokada, provjera alibija, utvrđivanje identiteta, potražna djelatnost i drugo, kriminalističko-tehničke mjere i radnje (fotografisanje osumnjičenog, fotografisanje lica mjesta, uzimanje otisaka prstiju, objavljivanje fotografija, fiksiranje tragova i predmeta foto dokumentacijom, skicom lica mjesta i drugo, a pod određenim uslovima i pojedine radnje dokazivanja (pretresanje, privremeno oduzimanje predmeta, uviđaj, vještačenje)¹.

Prilikom organizovanja rada na sprečavanju kriminalnih radnji moramo imati u vidu i da uniformisani pripadnici policije, iako svima na vidiku, nisu u funkciji sprečavanja zločina onoliko koliko se to uobičajeno i na prvi pogled pretpostavlja. Njihovo vidno prisustvo na određenim mjestima može biti od koristi ne samo građanima koji poštuju zakon, već i onima koji to ne čine. Potencijalni prekršioc, znajući gdje se nalaze trenutno policajci, sa sigurnošću mogu zaključiti gdje oni nisu i rukovoditi se time pri izvršenju svojih kriminalnih radnji².

U određenim kriminalističkim situacijama, kao efikasna metoda borbe protiv kriminala primjenjuju se operativno-tehničke metode i sredstva, koji su Zakonom o krivičnom postupku Republike Srpske (ZKP RS), definisane kao posebne istražne radnje, (pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjavanje podataka, nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija, nadzor i tehničko snimanje prostorija, tajno praćenje i tehničko snimanje lica i predmeta, korištenje prikrivenih istražitelja i informatora, simulovani i kontrolisani otkup predmeta i simulovano i kontrolisano davanje otkupnine, kao i nadzirani prevoz i isporuka predmeta).³

¹ Krivokapić, V.: Kriminalistička taktika III, Policijska akademija Beograd, 1997. godina.

² Marinković, D.: Prikrivene operacije navođenja na krivično djelo, str. rad, Nauka, bezbednost, policija, Beograd, 2004. godine, broj 2-3, str. 159.

³ Član 234. stav 2. ZKP-a RS ("Službeni glasnik RS", broj 53/12, od 17. maja 2012).

Navedene posebne istražne radnje primjenjuju se samo na teže oblike krivičnih djela, te za koje treba da su ispunjeni određeni zakonski uslovi koji će kasnije detaljnije biti definisani.

S pravom se konstatuje da su danas posebne istražne radnje najefikasnije moderno policijsko oružje u sprečavanju i suzbijanju zločina, koje karakteriše konspirativnost i proaktivnost postupanja, s ciljem da se policija stavi u poziciju iz koje može nadgledati nezakonite aktivnosti koje se pripremaju ili su u toku (ali ih je teško uočiti), kao i da navede osobe koje vrše određene delikte da se same otkriju, kreiranjem ambijenta, uslova i okolnosti u kojima će oni plasirati svoje kriminalne namjere.⁴

Tradicionalno, prikrivene policijske operacije se najvećim dijelom koriste u suprostavljanju tzv. „konsensualnom kriminalu“ ili „deliktima bez žrtve“ (eng. victimless crimes), kakve su djelatnosti ilegalne trgovine, prije svega narkotika, ali i oružja, nakita, nuklearnog materijala, automobila, kreditnih kartica, zatim prostitucije, dječije pornografije i sl. Razlog je jednostavan – osnovna fenomenološka karakteristika ove vrste kriminala jeste prikriivenost koja u velikoj mjeri neutrališe brojne dokaze tehnike, pa se kao najprimjereniji metod koristi onaj koji je takođe latentan i sposoban da obezbjedi relevantna saznanja upravo u onim segmentima manifestovanja u kojima je ta prikriivenost svedena na najmanju mjeru. Najčešće je to sam trenutak uspostavljanja inkriminisanog kontakta. Sve ilegalne aktivnosti koje se odvijaju prije i poslije njega obavijene su velom tajne i obezbjeđene strogim profesionalizmom i visokom organizacijom izvršenja.

Proučavanja i ispitivanja kriminaliteta koja se odvijaju u okviru naučnih institucija i na naučnim principima, a koja su posebno aktuelna u drugoj polovini XX vijeka, u centar pažnje izbacuju neke novine kada je u pitanju kriminalitet, tj. u cilju uspješnije borbe protiv kriminaliteta koji sve češće poprima sve teže i internacionalne oblike primjenjuju se novi metodi i tehnike koji su prethodno nabrojani. Potreba za korištenjem posebnih dokaznih mehanizama u krivičnim postupcima se temelji na uočavanju činjenice da uobičajeni dokazni metodi nisu dovoljni, jer zbog prirode tih krivičnih djela i njihovih učinilaca, njima se ne mogu postići neophodni procesni efekti. Mada je još posljednih nekoliko decenija u brojnim savremenim državama prisutna zakonska mogućnost korištenja određenih posebnih načina pribavljanja i prikupljanja dokaza u pogledu određenih specifičnih krivičnih djela, gdje prije svega spadaju krivična djela organizovanog kriminaliteta, ta je tendencija posebno uočljiva u posljednjoj deceniji 20. vijeka, a početkom 21. vijeka, ona je stekla i svoje međunarodnopravno utemeljenje.

Za primjenu operativne djelatnosti osnov je procjena kriminalne aktivnosti, odnosno saznanja o postojećim i latentnim kriminalnim sredinama. Za razliku od osnova za primjenu operativne djelatnosti, za primjenu posebnih istražnih radnji potrebno je da postoje osnovi sumnje da je neko lice samo ili s drugim licima učestvovalo ili učestvuje u izvršenju krivičnog djela iz člana 235. ZKP RS, ako se na drugi način ne mogu pribaviti dokazi ili bi njihovo pribavljanje bilo povezano s nesrazmjernim teškoćama⁵.

Jedno se mora imati u vidu – ukoliko se želi uspješno smanjiti kriminal, snage reda moraju učiniti da kriminalci budu svjesni velike mogućnosti rasvjetljavanja njihove kriminalne djelatnosti, kao i njihovog sankcionisanja.⁶ Rad je koncipiran na način da u prvom dijelu bude obrađen pravni aspekt primjene posebnih istražnih radnji u ZKP RS, u drugom dijelu kriminalistički aspekt primjene posebnih istražnih radnji a u trećem dijelu primjeri kako je ova

⁴ Marinković, D.: op. cit. str. 158.

⁵ Član 234. stav 1 ZKP-a RS ("Službeni glasnik RS", broj 53/12, od 17. maja 2012).

⁶ Marinković, D.: op. cit. str. 158.

materija regulisana u pojedinim državama u okruženju i svjetu (Srbija, Hrvatska, Njemačka, SAD).